

Ірина Радченко

*Студентка 4-го курсу
Чернігівського національного
педагогічного університету
ім. Т. Г. Шевченка, Інституту
історії, етнології та правознавства
ім. О. М. Лазаревського*

Матеріал присвячено вивченню історії молодіжного осередку Організації українських націоналістів у с. Кінашівка Борзнянського району Чернігівської області. Вказано на причини, які привели до появи нетипової для регіону форми соціального протесту селянства. Наголошено, що спротив владі в повоєнному селі був закономірним явищем і наслідком жорстокого пресингу на колгоспників.
Ключові слова: ОУН, УПА, листівки, агітація, колгоспи, протест.

Iryna Radchenko

OUN Youth Cell in Kinashivtsi Village of Borzna District,
Chernigiv Oblast

The material is devoted to researching the history of the Organization of Ukrainian Nationalists (OUN) youth cell in the village Kinashivka of Borzna district in Chernigiv Oblast. The reasons which led to organizing of the atypical for this region form of peasantry social protest are pointed on. It is emphasized that the resistance to the authorities in postwar village was a natural phenomenon and the result of brutal pressure on the collective farmers.

Keywords: OUN, UPA (Ukrainian Insurgent Army), leaflets, agitation, collective farms (kolkhozes), protest.

МОЛОДІЖНИЙ ОСЕРЕДОК ОУН У СЕЛІ КІНАШІВКА БОРЗНЯНСЬКОГО РАЙОНУ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Численні факти засвідчують, що українське село в цілому, і чернігівське зокрема, у 40-х рр. ХХ ст. впритул підійшло до тієї небезпечної для влади межі, коли частина найбільш волелюбного населення не витримує систематичних знущань, здириства, матеріальних нестатків, важкої праці, яка не давала ніякого заробітку, і цілком здатна на будь-який опір, аж до збройної боротьби. Часто опір системі носив не зовсім привабливий характер — набував кримінальних рис. Не випадково історики писали: «Це нагадувало війну за шматок хліба. Голодні забирали у голодних»¹.

Тому мета даної наукової розвідки полягає в аналізі причин виникнення опозиційних настроїв у середовищі сільського населення та появи нетипових організаційних форм опору, визначенні факторів, які криміналізували соціальний, по суті, протест на прикладі молодіжного осередку Організації українських націоналістів (ОУН) на Чернігівщині.

Доповідні записки силових структур того часу переповнені вказівками на різке зростання «бандитизму» в області. До цього терміну, запозиченого зі слідчих протоколів, треба ставитись вкрай обережно, оскільки система до бандитизму зараховувала будь-який вияв активного спротиву. На нашу думку, не слід забувати й про те, що, подаючи подібну інформацію, самі каральні органи підтверджували необхідність існування неймовірно роздутих власних штатів. Навіть наявність в офіційній термінології такого терміну як «бандодиночка» свідчить про катастрофічне становище в українському селі, бо людина змушена була для власного виживання йти на крадіжки навіть під страхом жорстоких покарань.

Як видно з інформації «Про результати проведення роботи по боротьбі з бандитизмом на території Чернігівської області», за час з 1 жовтня 1948 р. по 1 жовтня 1949 р. на території області діяли 22 формування й 10 одиночок. Крім того, за підозрою в участі у формуваннях було арештовано 112 осіб та 56 осіб за переховування та допомогу «банделементам». За вказаний період було за-

¹ Зима В. *Послевоенное общество: голод и преступность 1946—1947 г. // Отечественная история. — 1995. — №5. — С. 51.*

реєстровано 384 прояви наскоків, пограбувань, підпалів². Вказані акції стосувались, переважно, магазинів, сільських споживчих товариств, колгоспних комор та тваринницьких ферм. Але частими були напади й на сільради, як конкретні уособлення державної влади.

Розпочинаючи висвітлення історії утворення та діяльності молодіжного осередку ОУН у с. Кінашівка, наголосимо на тому, що цей феномен був спричинений, у першу чергу, реаліями повсякденного колгоспного життя.

Але, з іншого боку, було б хибно залишати поза увагою вплив національно-визвольної боротьби на Заході України на прояви опору в Наддніпрянщині. Хоча офіційна пропаганда всіляко фальсифікувала та спотворювала події, які відбувались у західних областях, та правдива інформація все ж надходила до найвіддаленіших куточків України.

Один із дослідників репресивно-каральної системи в Україні І. Білас твердить, що події в Західній Україні мали суттєвий вплив на розгортання антиколгоспного руху й на Сході³.

Також маємо відзначити, що в роки німецької окупації члени похідних груп ОУН зуміли заявити про цілі свого руху на Чернігівщині. Попри всю суперечливість теми, з'явилися публікації, автори яких, спираючись на документи, твердять, що в області й у період окупації, і після звільнення були вияви антирадянського, українського в своїй основі руху⁴.

Не зайвим буде нагадати, що багато вихідців із Чернігівської області воювали в підрозділах Української повстанської армії (УПА). Опублікований В. Сергійчуком перелік імен повстанців складає 99 осіб⁵. Але, звичайно, цей перелік далеко не повний.

Загальновідомо, що найбільш нетерпима до утисків молодь. Представники молодого покоління так пишуть про ставлення до свободи сучасної молоді: «...ми опинилися на березі незвичайного

² Державний архів Чернігівської області. — Ф.Р. 470. — Оп. 11. — Спр. 4/1. — Арк. 218.

³ Білас І. Репресивно-каральна система в Україні 1917—1953. — К., 1990. — Т.1. — С. 276.

⁴ Бутко С. Національно-визвольна боротьба на Чернігівщині у 1941—1945 рр. // Сіверянський літопис. — 1995. — №5. — С. 9—10.

⁵ Сергійчук В. В УПА вся Україна // Молодь України. — 1993. — 20 квітня.

океану Свободи. Не дивно, що реакцією на “піонер-табірне” виховання було бажання з головою пірнути в той океан і не виринати, довго потому віншувати Свободу й іноді схилити перед нею голову»⁶. Можна припустити, що і юнаки та дівчата 40-х рр. теж прагнули до свободи, хотіли відстояти свою особистість перед лицем жорстокої системи.

Дану розвідку створено на матеріалах справ припиненого фонду архіву Управління Служби безпеки України в Чернігівській області. Звинувачення стосовно членів осередку побудоване на основі зібраних слідством документів про контакти із структурами ОУН у Західній Україні, отримання націоналістичної літератури, діяльність по її поширенню. Аналіз судово-слідчих матеріалів того часу дає можливість глибше проникнути в суть самої системи, зрозуміти передумови й причини виникнення опозиційних настроїв у сільського населення, простежити їхні конкретні дії, проаналізувати рефлексію влади. Подібні джерела є глибоким дзеркалом суспільних відносин. Для повноти розкриття теми серед джерел залучено норми чинного на той час Кримінального кодексу. Крім того, поєднання опублікованих статистичних та біографічних матеріалів, які не пов'язані між собою, та матеріалів архівних справ дозволило з певністю встановити, що організація, її учасники та їхні дії не були вигадані в надрах каральної системи. Використані джерела доповнюють результати сучасного інтерв'ювання жителів Кінашівки про життєві долі учасників організації.

Поява в с. Кінашівка Борзнянського району Чернігівської області молодіжної організації ОУН була не випадковою. Чутки про збройну боротьбу повстанців доповнювалися свідченнями очевидців, до того ж односельців. Так, житель с. Кінашівка Петро Горбашенко після відвідин доньки, яка навчалась у м. Чернівці, розповідав, що бандерівці своїми діями не дають організувати колгоспи, вночі розводять худобу дійсним господарям, вчиняють замах на представників партійного та радянського активу.

Стихійним виявом протесту в селі можна вважати заяву призовника Михайла Троценка в клубі перед відправкою до армії: «Досить того, що радянську владу захищали наші батьки», і крім

⁶ Куценко О. *Особистість і нація (актуальність проблеми за поглядами українських націоналістів)* // *Молода нація: Альманах*. — 1996. — N 3. — С. 100.

того, додав, що служити в армії не має наміру, а піде до УПА⁷. Він і справді втік із потяга на станції Макошино й повернувся до Кінашівки, але невдовзі його заарештували й засудили.

Немає нічого дивного в тому, що його думки поділяли й Василь Теребун та Григорій Прядка. Вони товаришували ще з дитинства. Під час німецької окупації їхні батьки служили в поліції, що значною мірою позначилось на долі юнаків і сприяло їх згуртуванню, оскільки необхідно було протистояти поглядам на них, як на «дітей зрадників».

Батько Василя працював спочатку в Кінашівці, а потім у Оленівці Борзнянського району, але восени 1942 р. пішов з поліції і жив з родиною в с. Кінашівка. З приходом радянської влади він був заарештований⁸.

Батько Григорія — Іван Петрович Прядка покинув Кінашівку до приходу радянських військ і подався до Західної України, а там вступив до УПА. Всі вважали, що він десь загинув, але навесні 1946 р., перед Великоднем, його кум Тимофій Койда отримав з м. Верхня Березина лист без підпису та за початковими літерами імен тих, кому автор передавав привіт, встановив, що лист написаний І. Прядкою.

Приблизно у цей же час чоловік рідної сестри І. Прядки Анатолій Скляр отримав листа й посилку з одягом. У листі містилось також прохання передати посилку сім'ї І. Прядки. Така обережність на той час була виправданою, оскільки прямий контакт із сім'єю демаскував би самого автора й поставив під удар каральних органів його родину⁹.

Через деякий час на адресу Т. Койди надходить новий лист, але вже з Нижньої Березини. Автор листа повідомляв, що працює механіком, живе непогано й має багато друзів. Наприкінці 1946 р. від І. Прядки надходить ще один лист, у якому він запрошував свого сина Григорія приїхати до нього в гості. Зворотна адреса була цілком легальною — Станіславська область, с. Космач. Щоб вийти на зв'язок з батьком, Григорій мав звернутися до жителя

⁷ *Архів Управління Служби безпеки України у Чернігівській області (далі Архів УСБУ в Чернігівській області). — Спр. 14611. — Арк. 54.*

⁸ *Архів УСБУ в Чернігівській області. — ПФ. — Спр. 14611. — Арк. 8.*

⁹ *Там само. — Арк. 50.*

цього села Василя Левицького, від імені якого й був написаний лист. Григорій відразу розповів про запрошення батька Василеві, якому й запропонував спільну поїздку. Задля впевненості, що в Космачі їх зустрінуть, хлопці в січні 1947 р. сфотографувалися й одну картку вислали на адресу Василя Левицького.

Мати Григорія знала про справжню мету подорожі й приготувала на дорогу харчі. Тим же, хто цікавився в селі, відповідали, що їдуть до західних областей по хліб. Таке пояснення під час голодної зими 1947 р. було цілком природним.

28 лютого 1947 р. вони прибули до Космача й зупинилися у В. Левицького. Його дружина за світлиною впізнала хлопців і радо їх прийняла. Першим «бандерівцем», з яким зустрілись хлопці, був повстанець на псевдо 'Бочка', який розповів, що про їхній приїзд уже відомо і тому нехай скоро чекають на гостей. Через деякий час до Левицького завітали й інші повстанці, а серед них батько Григорія — Іван. Як і кожен повстанець, він мав псевдо — 'Папаша'. Інколи його ще звали 'Байда'. Іван Петрович цікавився станом справ у рідному селі, життям родини, становищем у колгоспах. Окрім всього, І. Прядка повідомив, що в складі сотні є земляки — Шкаруба з Борзни й Мартиненко з Оленівки. Потім він попрохав Григорія знайти метричну виписку чи паспорт, який би за віком йому підходив. Затим хлопцям повідомили, що з ними хоче зустрітись провідник ОУН на Станіславщині — 'Сергій'. Василь та Григорій погодилися і наступного вечора в супроводі повстанців Танасія Проданюка-'Солідного', Івана Прядки-'Папаші' та Мохначука-'Прудкого' вирушили в дорогу. Того ж вечора вони були відрекомендовані людині близько 25 років, котрого всі називали 'Сергієм'.

Серед керівництва воюючої України, про яке зібрано інформацію в довіднику П. Содоля, є стислі дані про одного 'Сергія', але його не можна ототожнити з тим, який зустрічався з юнаками, через відмінність дати смерті¹⁰.

'Сергій' у розмові торкнувся колгоспної теми. Очевидно, не випадково колгоспне життя постійно поставало в спілкуванні з жителями Прикарпаття та вояками УПА. Вона була досить акту-

¹⁰ Содоля П. Українська Повстанча Армія 1943–1949. Довідник. — Нью-Йорк, 1994. — С. 119.

альною. У цей період радянська влада рішуче взялися за колективізацію терену. Проте в січні 1947 р. тут існувало 507 колективних господарств, що об'єднували лише 2,2% усіх селянських дворів»¹¹. Селянство чинило впертий опір намаганням «ощасливити» їх у такий спосіб, а почуте від молодих чернігівців лише зміцнювало їхні переконання.

‘Сергій’ розповів гостям про завдання, які ставить перед собою ОУН, а наприкінці розмови запропонував їм активно допомагати українським націоналістам. Хлопці пообіцяли надавати посильну допомогу. Після цього ‘Сергій’ поставив перед ними конкретні завдання — агітувати молодь проти всіх заходів радянської влади; вивчати і поширювати націоналістичну літературу; у випадку призову до лав Радянської армії вести агітацію серед військовослужбовців; із молоді села створити підпільну організацію й через її членів у подальшому проводити агітацію проти радянської влади, колективно вивчати націоналістичну літературу¹². Коли організація буде створена, ‘Сергій’ зобов’язався надіслати для неї зброю, а навесні 1948 р. направити свого представника для детального інструктажу.

На зворотну дорогу Григорію та Василю видали гроші — по 260 крб, та продукти харчування, які їм виділив завгосп ‘Жульбер’. Усього в Космачі вони перебували впродовж 4 днів, а на всю дорогу туди й назад пішло два тижні. Повернення до Кінашівки ні в кого в селі не викликало підозри, оскільки юнаки прибули з багатими припасами — по три пуди ячменю та по пуду гороху. Їхнє прибуття до рідного села збіглося з черговим набором до шкіл фабрично-заводського навчання (ФЗН), і їх зарахували до школи ім. Маркса Ворошиловградської області. Пробувши там півтори дні, обидва втікають і повертаються до Кінашівки та беруться за виконання вказівок ‘Сергія’. Враховуючи його рекомендації відразу не створювати організацію, вони попередньо зайнялись вивченням окремих осіб. Так, В. Теробун відібрав жителів с. Кінашівка Івана Веремієнка, Григорія Мендюха, Миколу Сапона, Василя Хоменка, Степана Троценка, Миколу Горбашенка, Олексія

¹¹ Рубльов О.С., Черченко Ю.А. Згадка на сумні роковини. — К., 1990. — (препринт №10). — С. 8.

¹² Архів УСБУ в Чернігівській області. — ПФ. — Спр. 14611. — Арк. 22.

Чубаря. Перевіркою Володимира Стороженка, Олександра Зуя, Івана Сірого займався Г. Прядка. Це, зазвичай, були однолітки та друзі Василя та Григорія.

Галичани не забули про свою обіцянку допомогти борзнянцям у налагодженні підпільної роботи, і вже у квітні 1947 р. на адресу А. Скляра надходить посилка від Дмитра Поланюка. Очевидно, це була підставна особа, щоб замаскувати дійсного адресата. Григорій повідомив про це А. Скляра заздалегідь, але він, побоюючись відповідальності у випадку викриття, не пішов отримувати посилку до Борзни. Це зробив М. Горбаченко, з яким А. Скляр поділився своїми переживаннями. Він же, в розмовах з В. Теребуном та Г. Прядкою, відмовляв їх виконувати завдання 'Сергія', доводячи, що в тодішніх умовах робота проти радянської влади реальних змін не принесе. Така позиція, сповнена сумнівів, вагань, страху, зрештою була характерна для багатьох учасників цього виступу. Але посилку врешті отримали й відкрили. У ній, окрім харчів, між подвійними стінками було біля двох сотень листівок, які М. Горбаченко забрав із собою. Про них він розповів своєму товаришу, якого знав ще зі школи — Василю Хоменку, жителю хутора Жданов Кінашівської сільради. Той зацікавився ними й попросив дати їх почитати. Горбаченко погодився, одночасно повідомивши, що дістав ці листівки в Борзні. Він був певний, що Василю можна довіритись, вважав його досить підготовленим до читання антирадянських прокламацій, бо той сам говорив, що «працювати в колгоспі не бажає, і що сучасні умови життя його зовсім не влаштовують»¹³.

Тим часом, А. Скляр повідомив Г. Прядку, що посилка дійсно надійшла і що листівки з неї забрав Михайло Горбаченко. Григорій зустрівся з братом (Михайло був його двоюрідним братом) і зажадав повернення листівок. Коли ж дізнався, що частина з них знищена, а іншої частини теж немає в селі — відверто виявив своє невдоволення діями брата, і вони мало не посварилися.

Отож, Василю та Григорію довелося чекати чергової посилки зі Станіславщини, жалкуючи, що не взяли достатньо літератури при відвіданні Космача, але 'Сергій' суворо заборонив їм це робити, посилаючись на небезпеку такого транспортування.

¹³ Архів УСБУ в Чернігівській області. — ПФ. — Спр. 14611. — Арк. 786.

Друга посилка з літературою надійшла влітку 1948 р. на адресу Т. Койди. Щоправда, сам Тимофій заперечував наявність у посилці з борошном листівок. Можна припустити, що оскільки цю посилку відкривав Г. Прядка, а на час арешту членів організації його в селі не було, то прямого підтвердження ніхто дати не міг, тому Койда й заперечував свою причетність до отримання націоналістичних прокламацій. Ще одним доказом факту прибуття листівок в червні — липні 1948 р. є те, що саме в цей час відбувається активне залучення молоді до лав організації.

Проводячи агітацію, Василь та Григорій посилалися на досвід бандерівців, зазначаючи, що їхня головна мета полягає у «вилученні України зі складу Радянського Союзу й створенні на її території «Самостійної України», в якій би не було колгоспів»¹⁴. Антиколгоспний характер діяльності УПА та ОУН найбільше привертав увагу колгоспної молоді зі східних областей і служив найпереконливішим аргументом у ході агітації.

Наприкінці липня 1948 р. організація нараховувала 8 осіб. Розповідаючи про організацію Олександрю Зую, Григорій назвав також її членів: Василь Теробун, Іван Григорович, Петро Югиль, Василь Литовчук, Іван Сірий, Володимир Стороженко¹⁵.

Щоб не викликати підозри, збори для всіх членів організації не влаштовувались. Роботу проводили у формі індивідуальних зустрічей. Спочатку вони відбувалися в клубі або на вулиці, а згодом по домівках. Так, у подальшому відбулися читання листівок на квартирі в О. Зуя, де В. Теробун тричі зустрічався з В. Стороженком. Від О. Зуя зміст листівок став відомий І. Сірому, а від нього — іншим членам організації. Безпосередній зв'язок члени організації тримали лише з тим, хто їх залучив, і не знали про інших. Тобто юнаки досить швидко освоїли ази конспірації, отримавши перші уроки від 'Сергія' в Космачі. Своєрідний ланцюжок у передачі інформації давав можливість уникнути швидкого криття організації при провалі окремих її учасників. На відміну від організованого підпілля західних областей, учасники молодіжного осередку в Кінашівці псевдонімів не мали.

¹⁴ Архів УСБУ в Чернігівській області. — ПФ. — Спр. 14611. — Арк. 107.

¹⁵ Там само. — Арк. 113.

У серпні 1948 р. В. Теробун через Т. Койду отримав від 'Сергія' листа, в якому останній запитував, скільки Василь має друзів, і що було зроблено відповідно до його вказівок. На цей лист Василь не відповів, бо хоч і мав «друзів», але конкретними результатами поки що похвалитися не міг.

У цей же час знайомий В. Теробуна Василь Григорович повідомив, що в с. Ядути Борзнянського району є націоналістична організація, яка нараховує в своєму складі 30 осіб. Ця організація свою націоналістичну діяльність маскує дрібними побутовими злочинами, щоб у разі викриття мати можливість ввести в оману слідчих. В умовах радянського села такий симбіоз, в принципі, міг мати місце. Подальші пошуки в архівах приведуть до з'ясування й цього явища. Можливо, саме ця інформація нашттовхнула й деяких членів Кінашівської організації на здійснення подібної діяльності.

У серпні 1948 р., прагнучи більш активно протидіяти радянській владі та зважаючи на неодноразові запрошення в листах знову відвідати Космач, Григорій Прядка вирішує виїхати на Станіславщину й вступити там до УПА. Перед від'їздом він проводить детальний інструктаж тих, хто був безпосередньо з ним зв'язаний, і попереджає, щоб подальший зв'язок тримали з Василем Теробуном. Своїми намірами про від'їзд він поділився з братом М. Горбащенком, який в той час навчався в Ніжині на курсах бухгалтерів.

На початку вересня Г. Прядка передав В. Теробуну листівки та літературу, яка була в нього, а сам зайнявся пошуком документів для батька, про які той просив його ще під час «гостювання» в Космачі, та для себе, щоб забезпечити безперешкодний переїзд. Зрештою сам він поїхав за документами І. Сірого і повіз метричну виписку батьку, яку взяв у Миколи Горбаценка, батько якого помер у травні 1948 р. і був приблизно одного віку з І. Прядкою.

Для виправдання мети подорожі у випадку затримання Григорій взяв у О. Зуя адресу його брата Івана, який після демобілізації з армії у 1946 р. виїхав до Західної України й працював там у м. Коломиї Станіславської області машиністом. Зацікавленим односельцям Г. Прядка відповідав, що їде на Донбас. Справжній напрямок знали лише його рідні та деякі члени організації.

Доцільно припустити, що окрім прагнення більш ефективно протидіяти владі, метою поїздки було бажання встановити тісний

контакт і зв'язок з націоналістичним підпіллям. До того ж, необхідно було пройти відповідну підготовку з керування та організації діяльності новоствореної групи. Деякі інструкції надходили від 'Сергія' в листах на адресу жителів с. Кінашівка. Але наприкінці серпня 1948 р. з Космача надійшов лист, у якому повідомлялося, що недавно було «велике весілля» і багато знайомих Григорія та Василя одружилися, а серед них і 'Сергій'. Це був умовний сигнал, яким повідомлялось про важкі бої та загибель товаришів.

Григорій все ж виїхав до Космача наприкінці вересня 1948 р. Через два тижні від нього надійшов до Кінашівки лист на адресу А. Скляра, в якому він повідомляв, що доїхав вдало й живе з батьком. Як і кожен повстанець, він отримав своє псевдо — 'Ігор' (інколи 'Роберт') і був навіть особистим охоронцем заступника керівника Коломийського районного проводу ОУН. За численними турботами 'Ігор/Роберт' не забував про рідне село й про групу товаришів у ньому. Наприкінці жовтня 1948 р. від нього надійшла посилка Т. Койді для передачі рідним. Про неї дізнався В. Теробун, який прийшов до Койдів на молодіжну вечірку. Він сам відкрив посилку, сказавши, що сім'я Григорія заперечувати не буде. Між подвійними стінками ящика Василь знайшов листівки з назвою «За що бореться УПА» і карикатурою на Сталіна, під якою стояв підпис «Скоро поневолені народи зітруть тебе з лица землі»¹⁶. Василь не стримався й відразу прочитав листівки родині Койдів, а потім забрав їх із собою. Наступного дня посилку в Т. Койди забрав Дмитро Прядка, молодший брат Григорія. За його словами, він знайшов там записку наступного змісту: «Василю, візьми ці папери й зроби те, що ми тобі доручали»¹⁷. Цю записку Дмитро передав Василю. Напевно, вона й стала каталізатором подій і підштовхнула до рішення розповсюдити листівки в райцентрі на жовтневі свята.

Але перед тим Василь вирішує ознайомити з листівками членів організації. Під час вивчення листівок удома в О. Зуя В. Теробун домовився з ним про поширення листівок у Борзні. Та в призначений час Олександр в умовне місце не з'явився і Василь сам пішов до районного центру. Свою відсутність О. Зуй пояснив хворобою.

¹⁶ Архів УСБУ в Чернігівській області. — ПФ. — Спр. 14611. — Арк. 927.

¹⁷ Там само.

Цілком можливо, що він злякався, адже подібні дії були надто небезпечними.

Для акції Теробун взяв близько 30 листівок, і розклеїв їх в ніч на 7 листопада на найбільш людних вулицях Борзни. Наступного дня окремі листівки були доставлені до районного відділення Міністерства державної безпеки (МГБ). Це були листівки, зібрані по вул. Свердлова та біля правління колгоспу «1 Травня». Всього до органів безпеки потрапило сім листівок. 7 листопада Василь із Олександром прийшли до Борзни, щоб перевірити результати акції, але жодної листівки вони не виявили, не чути було також і розмов про їх появу. Отже, листівки люди, мабуть, все-таки прочитали, хоча й остерігалися вголос обговорювати їх зміст. За такі розмови можна було тяжко поплатитися. Так, у 1953 р. в Чернігівській області було засуджено вчительку до 25 років позбавлення волі, а її батьку «дали» 10 років. Вина цих людей полягала в тому, що донька привезла з Рівненщини, де працювала, до села в Новгород-Сіверському районі листівки, які нібито одержала від членів ОУН¹⁸.

До отримання відповідних вказівок Теробун вирішує подальшу роботу проводити в таких напрямках: збільшення кількості членів організації, посилення антирадянської агітації, розповсюдження націоналістичної літератури. Особливо необхідно відзначити, що в період агітації Василь відкидав ідеї проведення терористичних акцій і прямо заявляв, що «не прибічник терору і вбивствами в мирний час займатись не буду, бо розумію, що вбивши, скажімо, голову сільради, не знищив би тим радянську владу. Інша справа, коли б виникло збройне повстання проти радянської влади, тоді, можливо, і я виступив би зі зброєю в руках»¹⁹.

У той же час, за свідченням О. Зуя, В. Теробун та І. Григорович не відкидали наміру провчити голову Кінашівської сільради Олександра Лимана за його активність під час наборів до шкіл ФЗН і як провідника радянської влади на селі. Теракти щодо представників місцевої влади та активістів були частим явищем у той час. Їх виконавці або поділяли ідеї національно-визвольної боротьби, або маскувались, називаючи себе членами УПА²⁰.

¹⁸ Бутко С. *Щасливий випадок // Сіверянський літопис*. — 1995. — Н. 2. — С. 69.

¹⁹ *Архів УСБУ в Чернігівській області*. — ПФ. — 14611. — Арк. 37.

²⁰ Бутко С. *Національно-визвольна боротьба на Чернігівщині 1941–1945рр. // Сіверянський літопис*. — 1995. — Н. 5. — С. 11.

Свого наміру хлопці виконати не встигли, бо в грудні 1948 р. були заарештовані за крадіжку двох відер меду й проса з колгоспу. На пасіці вони примусили сторожа лягти обличчям до землі й видавали себе за повстанців УПА. Ще до їхнього арешту мали місце декілька випадків крадіжок сільгосппродуктів у колгоспі «Революція 1905 р.». Під час однієї з них був поранений з вогнепальної зброї колгоспний сторож Сазон Стрішний.

В арештованих було вилучено п'ять одиниць зброї. Всі вони були звинувачені в бандитизмі, збройних нападах та посяганні на державне та особисте майно громадян і отримали різні строки тюремного ув'язнення від 8 до 15 років. Маємо, таким чином, справу з типовим для тих часів феноменом, коли «карна злочинність носила яскраво виражене соціально-класове забарвлення»²¹.

Члени організації тяжко переживали втрату ватажка й висловлювали занепокоєння з приводу можливості подальших арештів у випадку викриття націоналістичної діяльності. Не знав, що робити далі, й О. Зуй, бо його от-от мали призвати на службу в армію, а ніяких інструкцій на цей випадок він не встиг отримати, окрім заборони В. Тередуна говорити про свій зв'язок з українськими націоналістами. Після призову на службу він підтримував зв'язок тільки з Іваном Сірим і просив його повідомити про результати слідства.

Перебуваючи на службі в армії, Олександр весь час дотримувався вказівки нічим не виявляти свого зв'язку з націоналістами. Але в розмовах з військовослужбовцями не міг стриматися від гострої критики системи, виявляючи особливе обурення життям у колгоспах. У приватних бесідах він неодноразово наголошував, що «колгоспники живуть погано, хліба не мають, майже все зерно здають державі, окрім того, платять великі грошові податки»²². Такому становищу селян в рідних краях він протиставляв ситуацію в районах Західної України, де, незважаючи на заходи радянської влади, колгоспи організувати не вдається, оскільки там діє УПА. Окрім того, Олександр не рекомендував вірити радянським засобам масової інформації, бо в них пишуть і говорять неправду.

²¹ Зима В. *Послевоенное общество: голод и преступность 1946–1947г.* // *Отечественная история.* — 1995. — №. 5. — С. 58.

²² *Архів УСБУ в Чернігівській області.* — ПФ. — Спр. 14611. — Арк. 140.

Військовослужбовців лякали подібні розмови, вони часто говорили, що Олександр неправий, та попереджали щоб він «з такими речами не жартував»²³.

У цей час відбувалось жваве листування між Г. Прядкою та М. Горбашенком, який на той час уже завершив навчання й працював у Комарівській райспоживспільці експедитором. В одному з листів початку 1949 р. Григорій повідомив, що має намір приїхати у «відпустку» до Кінашівки. У відповідь Михайло не радив йому цього робити: він писав, що відпустка може затягнутися, натякаючи на можливість арешту²⁴.

Кілька листів надійшло й на адресу Марії Койди — доньки Тимофія. В одному з листів Григорій вислав їй світлину з підписом. Її Марія показала тільки молодшому брату Григорія Дмитру та їхній двоюрідній сестрі Марії Кривошеї. На світліні Григорій був у формі вояка УПА, але на кашкеті на місці тризуба навмисне були зроблені подряпини.

Через арешти націоналістична робота на Борзнянщині суттєво звузилась. Короткі звістки надходять від батька та сина Прядок, які залишались серед повстанців, але в серпні Іван Прядка з невідомих причин замовкає. Як з'ясувалось згодом, він був вбитий у результаті проведення чекістсько-військової операції в районі с. Космач 16 серпня 1949 р.

В одному з радянських, вже оприлюднених документів знаходимо дані про Прядку Івана Петровича, 1902 р. народження, уродженця с. Кінашівка Борзнянського району Чернігівської області, нелегала з 1944 р., пропагандиста Яблунівського районного проводу ОУН на псевдо 'Бандура', 'Байда', 'Папаша'²⁵.

Подальший зв'язок кінашівців тримався вже тільки з Григорієм. Остання звістка надходить від нього на початку 1950 р. З лютого 1950 р. Химка Хижняк (рідна сестра І. Прядки) отримала посилку, в якій була військова форма, відріз матерії, портсигар, учнівські зошити, два шматки сала та лист для передачі рідним. На цьому зв'язок з Григорієм обірвався.

²³ Архів УСБУ в Чернігівській області. — ПФ. — Спр. 14611. — Арк. 152.

²⁴ Там само. — Арк. 335.

²⁵ Сергійчук В. ОУН—УПА в роки війни: нові документи і матеріали. — К., 1996. — С. 238.

Засуджені за крадіжку колгоспного майна кінашівці відбували термін ув'язнення в тюрмі м. Ніжин, але під кінець 1949 р. органам безпеки стає відомо про їхню націоналістичну діяльність. В одному з протоколів допитів О. Зуя міститься вказівка, що колгоспник Малашенко, член партії більшовиків, повідомив органи влади про дії членів ОУН²⁶. Ця інформація більше ніде не підтверджується, але й не спростовується. Цілком імовірно припустити, що це дійсно справа рук цього колгоспника, оскільки він здавна був не в ладах з деякими членами організації і ще раніше повідомив міліцію про зберігання ними зброї.

У грудні 1949 р. по Кінашівці знову прокотилась хвиля арештів. Але цікавий факт — протоколи допитів починаються з грудня 1949 р., а санкція прокурора на арешт і документальне оформлення арешту припадає на лютий 1950 р. Тобто людей затримували без будь-яких на те законних підстав, належного оформлення й садовили до в'язниці, а потім, вибивши з них необхідну інформацію, складали відповідні папери.

Було заарештовано М. Горбаченка, Т. Койду, М. Койду, А. Скляра, Х. Хижняк, І. Сірого, Д. Прядку, Миколу Горбаченка та жителя хутора Жданов Василя Хоменка. Ще раніше, наприкінці листопада 1949 р., до особливого відділу військової частини з номером польової пошти 61989 була надіслана вказівка затримати й допитати за підозрою в націоналістичній діяльності О. Зуя та В. Стороженка. На той час частина перебувала в складі контингенту окупаційних військ у Німеччині й дислокувалась у м. Вюндорф.

Слідство над заарештованими відбувалось упродовж першого півріччя 1950 р. Судячи із запитань, які звучали на допитах, можна твердити, що найбільше слідчих цікавило, які чинники спонукали молодь до опору радянській владі. На це Василь Теробун, якому вже фактично нічого було втрачати, бо вже мав 12 років тюрми, а нове звинувачення в створенні «контрреволюційної організації» в будь-якому випадку означало «вищий ступінь соціального захисту», прямо заявив: «Я був незадоволений існуючим колгоспним ладом та політикою радянської влади на селі»²⁷.

²⁶ Архів УСБУ в Чернігівській області. — ПФ. — Спр. 14611. — Арк. 130.

²⁷ Там само. — Арк. 35.

Не обмежуючись цим, Василь заявив: «Я вважаю себе ворогом радянської влади й будучи вороже налаштованим до існуючого ладу — проводив роботу на створення Самостійної України»²⁸. У своїй діяльності він якраз і переслідував мету довести до відома якомога більшої кількості людей ідеї українських націоналістів, пропагуючи програму ОУН. «Я вважав, що розповсюджуючи листівки, готую населення до збройного повстання проти радянської влади»²⁹. За твердим переконанням Василя, тільки таким чином можна ефективно боротися з владою, бо масове повстання має набагато більше переваг і перспектив, аніж практика індивідуального терору. Керівник організації також не приховував, що коли б не був заарештований, то свою роботу значно активізував би, але, звичайно, якщо б отримав діяльну підтримку підпілля із західних областей України. Щирість слів В. Тередуна не викликає сумніву, оскільки інші на допитах вказали на нього як на керівника організації і свою подальшу долю він знав, і тому, не втратив нагоди сказати те, що думав. Навіть, якщо припустити, що слідчі МГБ, за властивим їм звичаєм, внесли до протоколу слова, які допитуваний не говорив, то все рівно попередня діяльність Тередуна дає підстави твердити, що вище зазначені думки він міг поділяти.

Інші члени організації під час слідства намагалися заперечувати свою націоналістичну діяльність або применшити свою участь в ній. Так, Микола Горбашенко та Іван Сірий категорично заперечували передачу документів Г. Прядці під час його переходу на нелегальне становище. На їхню користь було те, що ніхто не був присутній при можливій передачі й ніхто, відповідно, цього не міг підтвердити. Нічого не дав для слідства й запит до Станіславського обласного управління МГБ. Згідно з надісланими до Чернігова матеріалами «про результати проведення чекістсько-військової операції» встановлено, що в Івана Прядки після його загибелі не виявлено жодних документів.

Як свідчив сам Іван Сірий, посвідчення зникло невідомо куди, що й підтвердив його батько, в якого Іван просив грошей на сплату штрафу. Доля Григорія Прядки, у якого було приписне посвідчення І. Сірого, залишалась невідомою.

²⁸ Архів УСБУ в Чернігівській області. — ПФ. — Спр. 14611. — Арк. 35.

²⁹ Там само. — Арк. 35.

Свою участь у організації більшість пояснювали невмінням орієнтуватись у політичній ситуації, родинними зв'язками з ініціаторами створення організації, малограмотністю.

Справа зі звинувачення в націоналістичній діяльності членів молодіжної організації ОУН у Кінашівці розглядалась 13 червня 1950 р. у Чернігові закритим засіданням військового трибуналу Чернігівської області. Перед судом постали 12 осіб. Їм інкримінували злочини, передбачені 54-ю статтею Кримінального кодексу УРСР, а саме — створення «контрреволюційної організації» та антирадянська агітація і пропаганда³⁰. Частина з них також була звинувачена в підтриманні контактів з націоналістичним підпіллям, а також у недонесенні до органів влади про діяльність інших.

Для «захисту інтересів» підсудних на засідання були допущені адвокати. В. Теробун та І. Сірий від послуг адвоката відмовились. М. Койда, Х. Хижняк, І. Сірий, В. Стороженко, Д. Прядка, та М. Горбашенко винними себе не визнали, але не відмовилися від дачі свідчень. Усі інші визнали свою провину.

Розглянувши справу, суд виніс вирок: ув'язнити до виправно-трудового табору В. Теробуна, О. Зуя, І. Сірого, Т. Койду, А. Скляр та Михайла Горбашенка строком на 25 років. З 26 травня 1947 р. цей термін застосовувався до тих, кому раніше застосовували «вищий ступінь соціального захисту — розстріл»³¹. На додаток до 25 років таборів Михайло Горбашенко та Тимофій Койда були позбавлені урядових нагород «За перемогу над Німеччиною». В. Хоменко, М. Койда, В. Стороженко, Д. Прядка, та Микола Горбашенко отримали по 10 років позбавлення волі, Химка Хижняк — 8.

Окрім того, підсудні позбавлялися на різні строки прав за п. п. а, б, в статті 29 Кримінального кодексу, які включали в себе позбавлення активного та пасивного виборчого права, права обіймати державні посади, а також займати виборні посади в громадських організаціях³².

Усі засуджені, крім В. Теробуна й Д. Прядки, написали касаційні скарги військовому трибуналу Київського округу, вважаючи вирок суворим і прохаючи зменшити міру покарання. З липня

³⁰ Кримінальний кодекс УРСР. — К., 1958. — С. 9.

³¹ Там само. — С. 71.

³² Там само. — К., 1958. — С. 12.

1950 р. надійшла відповідь — касаційні скарги залишити без задоволення³³.

У вересні 1950 р. до управління МГБ по Чернігівській області надійшло повідомлення, що Прядка Г. І., 1923 року народження, який народився в с. Кінашівка Борзнянського району Чернігівської області й під псевдо 'Гор' був особистим охоронцем заступника керівника Коломийського районного проводу ОУН, вбитий 6 вересня 1950 р. при проведенні чекістсько-військової операції в Яблунівському районі Станіславської області. Так стала відома доля одного з багатьох синів Чернігівщини, які воювали в лавах УПА.

Відновлення справедливості в справі кінашівців почало утверджуватись ще до початку змін, викликаних смертю Сталіна. 6 листопада 1952 р. після протесту заступника генерального прокурора СРСР з-під варті за недостатністю зібраних доказів було звільнено Миколу Горбащенка.

Наступний крок у бік пом'якшення вироку відбувся під час загального «потепління» після смерті «вождя народів». 28 квітня 1954 р. за рішенням Верховного Суду СРСР Олександрю Зую, Михайлу Горбащенку, та Анатолію Скляру міру покарання було знижено до 10 років, Івану Сірому до 6 років, а Т. Койду, М. Койду, Х. Хижняк, В. Стороженка та В. Хоменка на підставі указу Президії Верховної Ради СРСР від 27 березня 1953 р. «Про амністію» з-під варті звільнено. Рішенням військового трибуналу Київського округу до 6 років було знижено строк Д. Прядці.

У 1955 р. із заявою про перегляд справи звертався В. Терebун, але рішення комісії з перегляду кримінальних справ залишило звернення без задоволення.

У 1956 р. за недоцільністю подальшого утримання в місцях позбавлення волі та враховуючи добросовісне ставлення до праці з-під варті були звільнені М. Горбащенко, А. Скляр, та О. Зуй.

Але справжнє торжество справедливості відбулося тільки у 1991 р., коли кінашівці на підставі ст. 1 Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» від 17 квітня 1991 р. були реабілітовані Чернігівською обласною прокуратурою.

³³ Архів УСБУ в Чернігівській області. — ПФ. — Спр. 14611. — Арк. 1494.

Офіційно сухі фрази протоколів нічого не скажуть про скалічені долі, втрачені надії, розвіяні ілюзії. По-різному склалася доля цих людей. Не судилося повернутися з табору Василю Теребуну. Тяжка хвороба й відсутність належного лікування призвели до того, що він навіки залишився в холодному чужому краї.

Олександр Михайлович Зуй після звільнення подався на Донбас, працював у забої. До рідного села повернувся, коли йому виповнилося 45 років. Радість повернення була недовгою, бо скоро помер.

Дмитро Іванович Прядка після амністії повернувся до рідного села, працював у колгоспі, але пізніше виїхав з Кінашівки, й подальша його доля поки не з'ясована.

Марія Тимофіївна Койда повернулася додому в липні 1954 р. Працюючи в колгоспі, за ударну працю отримала медаль. Має доньку та двох онуків.

Володимир Васильович Стороженко з'явився в селі в 1955 р. Працювати пішов до колгоспу, спочатку трактористом, пізніше ковалем. Одружився, виховав чотирьох дітей.

Іван Данилович Сірий після повернення з таборів працював у колгоспі теслею, за свою роботу неодноразово був відзначений. За все життя з села нікуди не виїжджав. Має доньку та онука.

Михайло Горбаченко та Василь Хоменко виїхали на Донбас, докладніше про їхнє життя з'ясувати не вдалося, оскільки в селі зовсім не залишилося їхніх родичів.

Тимофій Трохимович Койда, повернувшись із таборів, жив у рідному селі, працював у колгоспі й помер у Кінашівці від злоякісної пухлини в 1960 р.

Про долю Химки Петрівни Хижняк та Миколи Олексійовича Горбаченка поки нічого з'ясувати не вдалося.

Долі цих людей, подібно до найдосконаліших географічних карт і найповніших підручників з історії, демонструють нам складні перипетії історичного процесу повоєнної доби. Важкі умови окупаційного часу, тотальний державний грабунок села в період відбудови зруйнованого війною господарства, імперська ідеологія зробили з цих людей «ворогів народу».

Виникнувши на реальному ґрунті, спротив владі в повоєнному селі був закономірним явищем і наслідком жорстокого пресингу на колгоспників. Тому не дивно, що багато акцій були спрямовані

проти колгоспів і колгоспного життя. У нашому випадку це невдоволення вилилось у створення осередку ОУН. Об'єктивно, рух, звичайно, був приречений на поразку, бо не мав такого розмаху й підтримки населення, як це було на західноукраїнських землях, але міг суттєво вплинути на політику держави. Для усунення опозиції у системи, як мінімум, було два виходи — або зміна способів організації економічного життя села, або тотальний контроль з повною ліквідацією «інакодумства», як у політичному, так і в економічному сенсах. Звичайно, було обрано останнє, вже перевірене практикою і як таке, що дає швидкі результати.

Але історія молодіжної організації не лише зайвий раз показує жорстокість системи. Вона підтверджує висновок про те, що основна маса населення вже втратила віру в обіцяне партією «світле майбутнє», і нарешті засвідчує здатність, хай незначної частини населення, до опору системі.

Перспектива дослідження окремих елементів окресленої проблеми може стосуватися як виявлених у ході аналізу документів кінашівської справи згадок про інші оунівські осередки у Чернігівській області, так і набути широкого аспекту вивчення соціального протесту населення центральних та східних областей України в перші повоєнні роки.